

Kiss Balázs:

„A többségi demokrácia nem jogállami kategória” – Interjú Holló Andrással

A hazai alkotmánybíráskodás kevés olyan személyiségét ismerjük, aki az Alkotmánybíróság születésétől fogva belülről szemlélhette és alakíthatta a testület tevékenységét. A testület függetlenségéről és hatásköréről a múlt eseményeit kötetbe foglaló Holló Andrással beszélgettünk.

Ön az Alkotmánybíróság fennállásának 25 évéből 23 évet töltött a testület kötelékében. Megannyi emlék fűzi az alkotmányvédelmi szerv működéséhez. 2005-ben adott interjúiban, arra a kérdésre válaszolva, hogy milyen tervei vannak „nyugdíjas éveire”, azt a válasz adta, hogy tervez egy könyvet, amelyben az Alkotmánybíróságon eltöltött éveit foglalja majd össze. 2005 után még 8 termékeny évet töltött el a testületben. Így hosszán kellett várnia a könyv megírására. A könyv elkészül, címe az „Alkotmányjognak asztalánál. Az Alkotmánybíróság belül nézetből.”, amelyben alkotmánybírói tevékenységét foglalja össze. Erről beszélgettünk.

Az ötlet, hogy írnom kellene egy könyvet, ez már 2005 előtt is megfogalmazódott bennem. A könyv stílusáról, tartalmáról nagyjából megvolt a határozott elképzelésem, a kérdés már csak az volt, hogy mi legyen a cím. Aztán később az is megszületett. Talán egy interjúban is megfogalmaztam, hogy ha egyszer írok egy ilyen tartalmú könyvet, az Petőfi Sándor ismert sorára fog rímelni. A cím „az Alkotmányjog asztalánál” lesz. A könyv vázlatát többször is elkezdtem írni, még egy előszót is írtam, utalva Petőfire. Végig ott volt az íróasztalomon, többször elővettem, majd eltettem, de a cím végig megmaradt. Nagyon örülök, hogy a HVG-ORAC megtisztelt azzal, hogy egy ilyen szép könyv megszületett.

Van-e jelentősége annak, hogy a főtitkár pozíciójából készült a könyv borítóján látható kép?

Ez a kiadó koncepciója volt. Többnyire ebből a nézőpontból fotózták az Alkotmánybíróság teljes ülésének termét, arról nem is beszélve, hogy a „csepp alakú asztal” az évek során fogalommal vált. A képen pedig látható az általam csak az „Alkotmánybíróság tengelyének” nevezett összekötő vonal az főtitkár és az Alkotmánybíróság elnöke között, szimbolizálja a testület működtetését mind érdemben, mind technikailag.

Ahogy Ön a könyvben is, én is kezdeném a történet elején. Hogyan került az Alkotmányt előkészítő kodifikációs bizottságba?

Az egyetem után a Fővárosi Főügyészségen kezdtem gyakorlati pályám, majd elég korán, 29 évesen a Legfőbb Ügyészségre kerültem, ami annak idején nagydolognak számított. Benjamin voltam és ez egy kis feszültséget okozott nekem. Kilényi Géza a hónom alá nyújt és onnantól évtizedeken keresztül szakmai kapcsolatunk töretlen volt. Ezt követően átkerültem az Államigazgatási Szervezési Intézetbe, ahol ő igazgatóhelyettes volt. Később az akkori igazságügyi miniszter, Kulcsár Kálmán felkérte őt

miniszterhelyettesnek, az új Alkotmány szakmai előkészítésére és irányítására. Mikor elkezdte összeállítani a csapatát, megkínált egy nagyszerű lehetőséggel, melyet én örömmel vállaltam. Így kerültem az Alkotmány-előkészítő Kodifikációs Titkárságra.

Hogyan lett az alakuló Alkotmánybíróság főtítkára? Törekedett-e a főtítkári kinevezésre? Szeretett volna egyáltalán az Alkotmánybíróságon dolgozni?

Mindenképpen. Amikor Kilényi Gézával az Államigazgatási Szervezési Intézetben időnként a kis pihenőidőben leültünk beszélgetni, mindketten arról ábrándoztunk, hogy kellene egy alkotmányvédelmi intézmény Magyarországon, lehetőleg egy alkotmánybíróság, ahol igen komoly szakmai élmény lenne dolgozni. 1983-ban született egy alkotmánymódosítás, amelynek eredményeként egy alkotmányvédelmi szerv, az Alkotmányjogi Tanács került felállításra. Kilényi Géza ennek a tanácsnak tagja lett. Nekem már ekkor minden vágyam az volt, hogy ennek az intézménynek a titkára lehessen, számomra ez csodálatos feladatnak tűnt. Ez a vágy akkor természetesen irreális volt. Néhány évvel később, mikor már formálódott a minisztériumi és a Kerekasztal tárgyalások során az Alkotmánybíróságról szóló törvény, akkor ő eleve úgy számolt, hogy én is az Alkotmánybíróságra megyek dolgozni. Két személy neve merült fel főtítkárként, végül én lettem az. Nagyon lelkes főtítkár voltam. Számomra rendkívül fontos volt, hogy az Alkotmánybíróság működésének szakmai-igazgatási feltételeit biztosítsam, és a közvéleményt tájékoztassam az Alkotmánybíróság munkájáról, feladatairól. A hat évig tartó főtítkári megbízatásom minden napját élveztem.

Könyvében így fogalmaz: „az én Alkotmánybíróságom az 1989. évi XXXI. és XXXII. törvényeken alapuló és működő Alkotmánybíróság, az Alkotmányt módosító 2010. évi CXIX. tv., illetőleg az 1989. évi XXXII. törvényt módosító 2010. évi CXX. törvény hatálybalépéséig”. Miért érzi úgy, hogy a 2010 után létrejött és működő Alkotmánybíróság már nem az Öné, miben változott meg a testület?

Fenntartással fogadtam az Alkotmánybíróság átrendezését. Nem értettem egyet az Alkotmánybíróság hatáskörének a szűkítésével. Nem tudtam magamévá tenni azt a megoldást, hogy a paritásos jelölőbizottsági modell helyett a mandátumarányosság alapján került sor az alkotmánybírák jelölésére. Ezen kívül az új stratégiai koncepcióval sem tudtam azonosulni. Nevezetesen azzal, hogy az alkotmánybírói tevékenység hangsúlya elmozdult az igazságszolgáltatás felé. A bárki által indítványozható alkotmánybírói eljárás radikális leszűkítése, az actio popularis kiiktatása is olyan változás volt, amelyet indokolatlannak tartottam. Meggyőződésem szerint a testület korábban igen hatékonyan és jól működött. Nem vitatom el, hogy a tizenöt főre növelt Alkotmánybíróság is tud színvonalasan tevékenykedni, de én a korábbi modellt tartottam jónak. Ezért hangsúlyoztam, hogy a könyvem a húsz évig működő Alkotmánybíróság létrejöttével és működésének egyes mozzanataival kíván foglalkozni.

A hatalom oszthatatlanságának elmélete szerint a népszuverenitás megtestesítője az Országgyűlés. Az elméletet vallók nem fogadják el az Alkotmánybíróság létét, aktivistaként értelmezik megnyilvánulásait. Ma is léteznek ilyen kritikai álláspontok? Mennyiben nyilvánult meg ez a 2010-es alkotmányozás idején az Alkotmánybírósággal szemben?

Az Alkotmánybíróságon belül is van ilyen álláspont, amely inkább 2012 után rajzolódott ki. Ez abban fogalmazódik meg, hogy a szuverén Országgyűlés, a többségi demokráciát megtestesítő törvényhozó hatalom nagyobb hangsúlyt kell, hogy kapjon az Alkotmánybíróság és az Országgyűlés viszonyában. Egyszerűbben fogalmazva: 15 ember nem lehet szuverén, így a szuverén hatalom figyelembevételével kell alkotmánybíráskodni. Ez együttműködést jelent az alkotmányos szervek között, amit különbözőképpen lehet értelmezni. Az együttműködés kaphat olyan értelmezést is, hogy a testület önmérsékletet tanúsít az törvényhozó hatalom javára. Álláspontom szerint a többségi demokrácia nem jogállami kategória, az alkotmányos többség jelenti a jogállami kategória tartalmát. A csak többségi döntéssel az alkotmányossági szempontok háttérbe szorulhatnak. A szuverén döntést tiszteletben kell tartania mindenkinek, az Alkotmánybíróságnak is. Az Alkotmánybíróságnak azonban alkotmányos felhatalmazása van, hogy a szuverén által megalkotott normákat alkotmányossági szempontból felülvizsgálja. Nagyon nehéz megmondani, hogy mi az az önmérséklet, ami az Alkotmánybíróságot szükségszerűen kell, hogy motiválja a törvényhozás kontrollja során.

A 2010-es alkotmányozás során a kétharmados, új nevükön sarkalatos törvények száma nem csupán nőtt, de alapvetően más tárgykörökben szabályoznak. Könyvében így fogalmaz: „A kétharmados törvényhozás közjogi rangja, alkotmányos funkciója a napi politika eszközévé silányult...”. Ön szerint mit kell szükségszerűen kétharmados többséggel szabályozni és mit érdemes?

Ez egy nagyon izgalmas közjogi probléma mind a mai napig. Annak idején a közjogászok egy részének az volt a határozott álláspontja, hogy igazából nincs is szükség kétharmados törvényekre. A differenciáltabb megközelítés nyilván az volt, hogy vannak olyan törvényhozási tárgyak, melyek alkotmányos legitimitásának erőteljesebbnek, szinte az Alkotmánnyal rokonnak kell lennie. A rendszerváltás után ezeknek a törvényeknek széles skálája alakult ki. Az 1990-es Alkotmány módosítás leszűkítette ezeknek a törvényhozási tárgyköröknek a körét, ugyanis a túlzó kétharmados törvényhozás, gyakorlatilag eliminálja a Kormány felelősségét, így a végrehajtó hatalom nem tudja felelősséggel ellátni feladatát. Az Alkotmánybíróság több alkalommal is értelmezési segítséget adott. Az értelmezések kimondták, hogy csak kétharmados többséggel lehetséges az adott törvényhozási tárgynak, az erről szóló törvényeknek a meghozatala, továbbá azok lényeges tartalmának módosítása és kiegészítése. A nem lényeges tartalmak akár egyszerű törvényhozási tárgyak is lehetnek. Álláspontom szerint kétharmados tárgyköröknek kell lennie az alkotmányos alapintézményekre vonatkozó törvényeknek, gondolok itt az Alkotmánybíróságra, az önkormányzatokra, a bíróságokra, az ügyészségre, az Állami Számvevőszékre.

Ennek fényében, úgy gondolja, hogy egy túlzó kétharmados törvényhozás megkötheti egy későbbi kormány kezét bármilyen tekintetben?

Alapvetően. A kormányzó pártok elnyerték a mandátumok kétharmadát és ez egy különleges közjogi helyzetet eredményezett. Ez egy magyar adottság és ezzel tudni kell bánni. A politikai hatalom alkotmányos kultúrájának fontos része kell legyen, hogy ezt a kétharmados dominanciát a kedvezményezett politikai erő hogyan gyakorolja, értelmezi kormányzati tevékenységében. Alaki alkotmányossági szempontból nyilvánvaló, hogy ez

a felhatalmazás – leegyszerűsítve – azt jelenti, hogy a kétharmados többségnek csak alkotmányos korlátja van, azon belül minden megtehető, a jogrendszer és az államszervezet radikális átalakítása egyaránt. Ha viszont abból indulok ki, hogy miért született meg valamikor a minősített többség elve, akkor más szempont, például az önmérséklet is figyelembe vehető. A minősített többség – eredeti – funkciója, hogy szélesebb legitimitás kerüljön az adott, nagy jelentőségű parlamenti döntések mögé. A minősített többség elve szerint, ne csak a kormányzatot uraló, jellemzően egyszerű többség szavazataránya döntsön, hanem ebben a döntésben az ellenzéknek is legyen szerepe. Amennyiben a kormányzó erő uralja a minősített többséget, ezt a kizárólagos „uralást” csak az alkotmányossági kultúra relativizálhatja, amely a jogalkotás folyamatából a konszenzuális demokrácia elvét eleve nem zárja ki.

Az Alaptörvény 24. cikk (8) bekezdése alapján az Alkotmánybíróság elnökét az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával választja meg. Korábban ez nem így volt. Ön szerint mennyiben sérül ez által a testület politikától való függetlensége? Több helyen hangsúlyozta, hogy „az Alkotmánybíróság autonóm módon kíván és fog dönteni”. Emellett a nem kismértékű politikai befolyásolási szándék mellett változni fog-e az Alkotmánybíróság viszonya a politikához?

Ez az új változás is beletartozik abba keretbe, ami a könyv előszavában úgy hangzik, hogy „az én Alkotmánybíróságom”. Az Alkotmánybíróság mindig is azon az állásponton volt, hogy az Alkotmánybíróság autonómiájának lényeges garanciáját, az elnökválasztást nem szabad elvenni az Alkotmánybíróságtól. Korábban is volt ilyen elképzelés, erről írok is a könyvemben. Az Alkotmánybíróság ezt az álláspontot mindig határozottan ellenezte. Ez a változás az Alkotmánybíróság politika általi érintettségét mindenképpen megnövelte. Ezért ma sem értek egyet ezzel a szabályozással.

Sólyom László erősen bírálta az Alkotmánybíróságot, hogy nem állt ki kellő határozottsággal az alkotmányosság védelmében. Egy interjúban arra a kérdésre, hogy mit tett volna ezekben az időkben a testület elnökeként, azt a választ adta: „nagyon remélem, hogy lemondtam volna”. Ön szerint ilyen helyzetben mit tehet egy alkotmánybíróság és Ön, mint a testület egykori elnöke mit tett volna?

Nagy dilemma, hiszen a lemondás az első és a legtisztább morális reflex. Sólyom László is úgy fogalmazott, hogy „remélem lemondtam volna”. A lemondáson túl minden más megoldás tulajdonképpen egyfajta praktikus megközelítés. Az embernek meg kell fontolnia, hogy utána kik jönnek, milyen testület fog felállni, milyen alkotmányossági zűrzavart idézne elő és hogy vajon melyik a jobb megoldás, egyfajta relatív hatással továbbműködtetni a testületet vagy lemondani. Valóban nehéz kérdés. Valószínűleg azon túl, hogy határozott véleményt nyilván megfogalmaztam volna, kifejtettem volna az álláspontomat és arról is igyekeztem volna meggyőzni a teljes ülést, hogy egy közleményben fogalmazzuk meg a testület álláspontját és tiltakozzunk ezzel a megoldással szemben, nem mondtam volna le.

Előfordul, hogy az Alkotmánybíróság késedelmeskedik egy-egy döntéssel. Sokak szerint ez kezelhető lenne határidők bevezetésével, amelyek közül jelenleg is találhatunk néhány határidőt, például amikor az Alaptörvény az előzetes

normakontroll eljárásához 30 napos határidőt rendel, ismételt indítvány esetén pedig 10 napon belül kell döntenie a testületnek. Mennyiben korlátozza az Alkotmánybíróság függetlenségét a határidőszabás?

Ez korábban is felmerült már. Akkor az Alkotmánybíróság azt mondta, hogy határidőket nekünk ne szabjanak meg, mert ez szükségszerűen az Alkotmánybíróság függetlenségét korlátozó megoldás lenne. Ennek az Alkotmánybíróság az első években hangot is adott, hogy nem tartja összeegyeztethetőnek a függetlenséggel, hogy kvázi ügyintézési határideink legyenek. Mikor elnökként az ügyhátalékaink felülvizsgálatát megkezdtem, azért éreztem, hogy az is hozzátartozik a jogállamhoz, az Alkotmánybíróság felelősségéhez, hogy az indítványokat a lehető optimális időn belül fordítsa vissza érdemi döntés formájában a közvélemény, a politika, a társadalom és az állampolgár felé. Véleményem szerint a fent említett határidő tulajdonképpen a jogállami folyamatok dinamikája érdekében születő, ha úgy tetszik ügyintézési vagy eljárási korlát, sokkal inkább a pozitív szférába tartozó megoldás, sem mint a bírói függetlenséget sértő korlátozás.

Az Alaptörvény elfogadásával megszűnt az actio popularis intézménye. Ön szerint mennyiben helyettesítheti a valódi alkotmányjogi panasz és az ombudsmani kezdeményezésre indult eljárás az actio popularis megszűnésével keletkezett úrt?

Csak nagyon mérsékelten. Az actio popularis jó intézmény volt, hiszen nagyon sok igen fontos alkotmánybírósági döntés, ennek alapján született. Ilyen volt például a közigazgatási határozatok bírósági kontrolljának szükségességét megállapító vagy a személyi szám határozat, hogy csak kettőt említsek. Az actio popularist meg kellett volna hagyni és ügyvédkényszerhez kötni, ahogy az Alkotmánybíróság ezt korábban többször is javasolta. Tisztelem az ombudsmant és biztos nagyon sokat tesz az állampolgárokért, de nyilvánvaló, hogy az actio popularist nem tudja kiváltani.

Több helyen is úgy fogalmaz, hogy „a jogállam kultúrájához hozzátartozik, hogy az alapintézmények működéséről a parlament megfelelően gondoskodik”. Ezt az Alkotmánybíróság fennállása során alkotmánybíró választás tekintetében többször is elmulasztotta a Tisztelt Ház. Ma is mínusz egy fővel működik a testület. De vajon alkotmányos mulasztásban van-e az Országgyűlés és ez megállapítható-e, akár az Alkotmánybíróság saját kezdeményezésére indult eljárásban?

Ez akkor lett volna igaz, ha az Alkotmánybíróság létszáma – az alkotmánybírók megválasztásának elmaradás miatt – lecsökkent volna a teljes ülés határozatképessége alá. Egy ilyen határozatot viszont csak teljes ülés hozhatna meg, aminek így már nem lenne határozatképessége, tehát ez egy patthelyzet. Önmagában a teljes ülés határozatképességét nem veszélyeztető alkotmánybíró választás elmaradása, csak nem alkotmányos parlamenti mulasztás. Könyvemben ezzel a problémával is foglalkozom.

Milyen a terve van nyugdíjba vonulásával? Balogh Elemér bírótársa szerint Ön még szellemi alkotóereje teljében van, számíthatunk hasonló könyvekre a közeljövőben?

Az egyetemen feltétlen szeretném tartani a kapcsolatot. Hogy lesz-e még egy könyv, az a jövő zenéje. Valóban gondolkodom egy másik könyvön is, amely szintén az Alkotmánybíróságról szólna. Az alkotmánybírói gondolkodásról, a teljes ülések olykor

szenvedélyes vitáit visszaadó történetekről. Sok szubjektív élmény, de ezek nagy része úgy vélem megmaradnak egyszemélyes történetnek. Ugyanakkor arra is gondolok, össze lehetne állítani egy tanulmánykötet az elmúlt harminc, negyven évből, az „Államjogból a jogállamig” címmel. Mindenesetre, ha készülne egy könyv, publikálható kézirat, örömmel venném a HVG-ORAC befogadó nyilatkozatát.

Ön főtitkárként, ahogy könyvében is fogalmaz „vitruális alkotmánybíróként”, majd alkotmánybíróként 1996-tól, illetve kilenc éves megbízásának lejárta után 2005-től 2013-ig, szinte az összes alkotmánybírószági határozat születésénél jelen volt. Ha jól tudom 634 alkotmánybírószági határozatnak volt előadó bírója. Vannak olyan ominózus határozatok, amelyekre visszagondolva úgy érzi, hogy mégis kellett volna párhuzamos indokolást vagy különvéleményt írnia? Minden leadott szavazatával elégedett?

Minden olyan határozathoz írtam különvéleményt, ahol úgy éreztem, hogy feltétlen meg kell, hogy szólaljak. Ha úgy éreztem, a különvélemény olyan sokat nem ad hozzá a határozathoz, akkor hallgattam. Ebből a szempontból mindig azt volt az álláspontom, hogy ott, ahol nem lehet hallgatni, csak ott írtam különvéleményt. Ezért tudom vállalni az összes határozatomat és különvéleményemet.

Elnökként hogyan vezette az Alkotmánybírószágot? Sólyom Lászlóhoz hasonlóan, aki a láthatatlan alkotmányt tartott inkább szem előtt, vagy Németh Jánoshoz hasonlóan, aki inkább a szöveghez kívánt hű maradni? Sikerült-e megvalósítania kezdeti elgondolásait?

Amikor friss elnökként a televízióba meghívtak, ugyan ezt a kérdést feltették: milyen Alkotmánybírószág lesz a Sólyom-féle vagy a Németh-féle? Akkor kissé szerénytelenül azt a választ adtam, hogy Holló-féle lesz. A két és fél évi elnökség igen rövid idő. Ez alatt igazán komoly, jelentős elnöki munkát végezni, csak mérsékelten lehet. A testület vezetésével kapcsolatban úgy gondoltam, hogy az Alkotmánybírószágnak, az Alkotmány védelmezőjének az Alkotmány kereteit nem túllépve, de nem is túl merev processualista felfogással kell tevékenykednie. Szándékomban állt a hátralék feldolgozása, az Alkotmánybírószág „ellustulásának” megakadályozása. Az volt az álláspontom, hogy először is kasszát kell csinálni, át kell néznie minden alkotmánybírónak a kosarában lévő ügyeket és a régebbi ügyeket elővenni, továbbá ha az Alkotmánybírószág már egyszer tárgyal egy ügyet, akkor azt nem szabad elengedni, mielőbb vissza kell hozni a teljes ülésre. Ennek érdekében mindig, amikor lezártuk a vitát, először is összefoglaltam a kialakult teljes ülési álláspontot, majd megkérdeztem az előadó alkotmánybíró, hogy mikor hozza vissza az ügyet tárgyalásra. Ebben volt egyfajta sikerélményem, megmozdult az Alkotmánybírószág és elég sok hátralékot feldolgoztunk, az ügyek tárgyalásának a folyamatossága így garantálva volt. De azt ismételtelen csak hangsúlyozni tudom, hogy a két és fél év rövid. Öt évet elnöknek lenni, az már egy hatékonyabb lehetőség, a saját koncepció, az egyéniség megjelenítésére a teljes ülési munkában.

Manapság is divatos az alkotmánybírákat két klasszikus kategória alá sorolni. Ilyen az alapjogi aktivista és a parlamenti törvénybarát, textualista, ezek mellett pedig Pokol Béla maga alkotta kategóriája „az alkotmányt veszélyeztető alkotmánybíró”, gondolok itt tanulmányára, melyben így fogalmaz: „néha az alkotmány

veszélyeztetőivé maguk az alkotmánybírák váltak”. Ön a 23 év távlatában a képzeletbeli „számegyenesen” hol helyezné el magát? Érezte-e valaha, hogy veszélyeztetné az Alkotmányt, illetve az Alaptörvényt?

Lehetséges, hogy bizonyos aktivizmus része volt a munkámnak, de meggyőződésem, hogy mérsékeltlen voltam az, de mereven textualista sem. Az alkotmányt veszélyeztető alkotmánybíráskodás, azt jelenti Pokol Béla értelmezésében, amikor az Alkotmánybíróság az alkotmányt túlértelmezi és átlép az alkotmány normahatárán. Az alkotmánybíráskodásnak egyik legkényesebb területe, az alkotmány absztrakt értelmezése. Itt a felső határ az alkotmánybíró önmérséklete. Úgy érzem, hogy sosem vittem a teljes ülés elé olyan tervezetet, amelyben túl kívántam volna lépni az alkotmány szövegén vagy egy olyan aktivista értelmezést kívántam volna elfogadtatni, amely a többség szerint már tulajdonképpen contra constitutionem értelmezés lett volna. Ha most saját alkotmánybíróági munkámra gondolok, úgy érzem, hogy a határon belül maradtam, nem voltam az alkotmányt veszélyeztető alkotmánybíró.

Az Alaptörvény meghatározza az Alkotmánybíróság értelmezési kereteit az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésében. Ezzel kapcsolatban vajon normatív ereje van-e a preambulumnak és a történeti alkotmány vívmányainak?

Van normatív ereje, volt rá eset, amikor az Alkotmánybíróság hivatkozott a preambulumra. A történeti alkotmányra az Alkotmánybíróság korábban nem hivatkozott, de intézménytörténeti visszatekintésre találunk példát. Az Alaptörvény hatálybalépése után is van olyan határozatunk, ahol a történeti alkotmányra hivatkozással adunk intézménytörténeti áttekintést. Ilyen volt például a bírák nyugdíjazásával kapcsolatos határozatunk. Adott esetben az Alkotmánybíróság érvelését közjogtörténeti elemzéssel is alátámasztani szakmailag mindenképpen helyénvalónak tartom.

A negyedik Alaptörvény-módosítással az alkotmányozó hatályon kívül helyezte az Alkotmánybíróság összes olyan határozatát, amely az Alaptörvény hatálybalépése előtt keletkezett. Ez nem csak több tízezer oldalt érint, hanem egy olyan dogmatikát, amelyet a testület több mint két évtized alatt munkált ki. Mi lehetett a célja az alkotmányozónak? Egyáltalán hatályon kívül helyezhetők-e a testület határozatai? Beszélhetünk-e a láthatatlan alkotmány megsemmisüléséről?

Én ezt egy kisszerű politikai manővernek tartottam. Egy jogállamon nevelkedő politikus, aki tiszteli az alkotmányt és az alkotmányosságot, ilyet nem tesz. Antall József soha nem iktatott volna be ilyen tételt az Alaptörvénybe. A „láthatatlan alkotmány” szimbolikus kifejezése azt jelenti, hogy olyan alkotmányos értékekről van szó, melyek az alkotmányjog történeti fejlődése során kialakultak és ezeket változatlanul őrizni kell. Egy 2013-es alkotmánybíróági határozatra kell utalnom, amely az Alaptörvénynek itt hivatkozott tételére reagálva fogalmazta meg, hogy az európai és hazai alkotmányjogi fejlődés, az Alkotmánybíróság húsz éves precedenseinek, dogmatikai alapvetéseinek a figyelembevétele nem zárható ki az Alaptörvényen alapuló alkotmánybíráskodásból sem. Abban az esetben pedig, ha az Alkotmánybíróság által értelmezett alkotmányos normatartalmak és az Alaptörvény pozitív szabályai koherenciában vannak, akkor azokat figyelembe kell venni, akkor is, ha ezek az Alaptörvény előtti határozatokban kerültek megfogalmazásra. Nem kell nagyon kiművelt közjogásznak lenni ahhoz, hogy az ember felismerje az azonosságot a korábbi és a hatályos alkotmányi normák között, és ha erre a

rendelkezésre, amely szinkronban áll a korábbi alkotmányos rendelkezéssel már van egy 1994-es értelmezés, akkor annak nyilván irányadónak kell lennie a hatályos alkotmányi norma értelmezésének esetében is. Hozzáteszem, hogy az Alkotmánybíróságnak mindig van lehetősége korábbi döntéseinek felülvizsgálatára, precedensétől való eltérésre, de ilyen esetben egy határozott többségi állásponttal kell azt megindokolnia.

Könyvében, amikor a különböző koncepciókról ír, amelyek az Alkotmánybíróság hatáskörét szabályozták volna, úgy fogalmaz, hogy az egyik koncepció „változatlanul az Országgyűlés hatáskörében hagyta a törvényhozás alkotmányosságának végleges minőségét”. Elképzelhető-e az, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek minősít egy törvényi rendelkezést és ezt később az alkotmányozó valamilyen úton-módon beemeli az Alaptörvénybe? Ennek fényében Ön lehetségesnek tarja-e az alkotmánymódosítás, vagy esetlegesen az Alaptörvény alkotmánybírósági felülvizsgálatát?

Amikor az Alkotmánybíróság hoz egy határozatot, kimondja, hogy egy törvény, törvényi rendelkezés alkotmányellenes és erre a kormányzat úgy reagál, hogy az alkotmányosértőnek minősített törvényi rendelkezést felemeli az Alaptörvénybe, ezt nem tartom összeegyeztethetőnek a jogállamisággal. Azt is mondhatnám, hogy ilyen esetben alkotmányosértő norma lesz az Alkotmány, Alaptörvény része. Kétségtelen, hogy egyszer 1990-ben volt egy ilyen eset, amelyre hivatkozott is a FIDESZ frakcióvezetője. Nyilvánvaló, hogy ez önmagában egy rossz, a jogállammal össze nem egyeztethető kormányzati magatartás volt és nem lehet erre egy következő hasonló esetben védekezésül hivatkozni. A hatalmi ágak megosztásának politikai és erkölcsi tartalma, ahogy azt Bibó István megfogalmazta, azt jelenti, hogy a hatalom ténylegesen aláveti magát az „önmaga helyessége” feletti ítékezésnek. Ha az alkotmányozó felhatalmazást adott az Alkotmánybíróságnak a törvények alkotmányosságának vizsgálatára és megsemmisítésére, s ha a testület úgy ítéli meg, hogy az adott rendelkezés alkotmányosértő, akkor ezt tudomásul kell venni. Abban az esetben, ha a Parlamentnél maradna a végső kontroll, az relativizálná az alkotmányvédelmet. A „közjogi szkandert” az Alkotmánybíróság döntésével szembeni offenzív politikai fellépést jogállamellenesnek tartom, amit a Kormány 2010 után nem egyszer alkalmazott. Az alkotmány alkotmányosságát határozott álláspontom szerint, az Alkotmánybíróság nem vizsgálhatja, aktív hatásköre e tekintetben nem lehet. Az alkotmányozási eljárás alkotmányosságának vizsgálatában viszont, az Alkotmánybíróságnak szerephez kell jutnia. Ezen kívül pedig az Alkotmánybíróságnak adott esetben élnie kell egy úgy nevezett „szignalizációs” alkotmányvédelmi fellépéssel. Az Alkotmánybíróság feladata ugyanis, hogy tükröt tartson a kormányzat elé, de első sorban az alkotmányozó hatalom elé, ha az alkotmányban anomáliát észlel. Ezt az ellentmondást a testületnek jeleznie kell. A jelzés után a felelősség az alkotmányozó hatalomé.

A halálbüntetés döntéssel kapcsolatban rengeteg kritika érte az Alkotmánybíróságot. Sokan úgy fogalmaztak, hogy ezt a döntést nem az alkotmányosság öréne, hanem az Országgyűlésnek kellett volna meghoznia, ezzel a döntéssel túllépte hatáskörét a testület. Ugyanakkor sok ilyen jellegű döntési helyzet jelent meg a testület előtt az évek során. Mondhatjuk-e azt, hogy az alkotmányozó a

házasság fogalmának meghatározásával és annak alaptörvényi rögzítésével elvett egy ilyen lehetőséget az Alkotmánybíróságtól?

A halálbüntetés alkotmányellenes voltát az Alkotmánybíróság az élethez való abszolút, tehát korlátozhatatlan alapjog értelmezésével alapozta meg. Véleményem szerint az Alkotmánybíróság nem lépte át a hatáskörét. Könyvemben egyébként részletesen bemutatom a határozat teljes ülési vitájának részleteit. A második kérdésre a válaszom az: itt nem arról van szó, hogy az alkotmányozó egy konkrét alkotmánybírósági határozatra reagálva emelte be a rendelkezést az Alaptörvénybe. Az Alkotmánybíróság az élettársi kapcsolat tekintetében mondta ki, hogy ez az egyneműek esetében is egy alkotmányosan korrekt életközösség. Az Alaptörvény elébe ment egy olyan alkotmányértelmezésnek, amely esetleg kimondta volna, hogy az azonos neműek életközössége is házassággal azonos védelemben részesítendő. Megjegyzem, hogy ilyen értelmezés a korábbi testületben sem kapott volna többséget.

Előfordul, hogy olyan panasz érkezik az Alkotmánybíróságra, amely pénzügyi tárgyú törvény alkotmányellenességét vélelmezi, ugyanakkor nem hivatkozik a panaszos az emberi méltóság sérelmére, holott a testület ebben az esetben az Alaptörvény 37. cikk (4) és (5) bekezdéseinek korlátozása ellenére foglalkozhatna érdemben a beadvánnyal. Túl terjeszkedhet-e az Alkotmánybíróság a beadványon, amennyiben valósan az alkotmányosság sérelmét észleli? Lehetségesnek tarja, hogy az emberi méltóságra hivatkozva a testület minden esetben kiüresítse a hatáskör korlátozó alaptörvényi rendelkezéseket és érdemben vizsgálja a gazdasági tárgyú törvények alkotmányosságát?

Nyilvánvalóan lesznek is ilyen kiterjesztő értelmezések. Ha az indítvány nem tartalmazza az emberi méltóságra való hivatkozást, de az kikövetkeztethető, az indítvány tartalmából a testület feltehetően befogadja az indítványt. Az azonban mindig izgalmas kérdés és az lesz a jövőben is, hogy az Alkotmánybíróság mennyire lesz, ha úgy tetszik liberálisan nyitott vagy szigorúbb befogadó.

Összességében bizakodó az alkotmányosság és az alkotmánybíráskodás jövőjével kapcsolatban? Még van hova előre. Erre utal Balogh Elemér könyvéhez írt ajánlójában is, amikor azt állítja, hogy „a honi alkotmánybíráskodás mibenléte még jócskán formálódik a jelenben is, tehát csupán kezdeti szakasza zárult le”, amelyről a kötetben olvashatunk.

Nem vagyok pesszimista. Nyilvánvalóan egy más alkotmánybíráskodást tapasztalok, mint amelyet megéltem főtitkárként és bírőként. Szeretnék optimista lenni. Sólyom Lászlótól kölcsön kérem a „remélhetőleg” kifejezést: válaszom ezért az, hogy remélem, lehetek optimista az alkotmánybíráskodás jövőjét illetően. Örülnék annak, ha az Alkotmánybíróság és a következő Alkotmánybíróságok az első húsz év mentalitásából, filozófiájából valamit megőriznének.